

RECEPCIJA RIMSKOG PRAVA

Mirjana Zorić¹, Milica Župljanić²

doi:10.5937/Oditor1901079Z

Pregledni rad
UDK
340.132.2
34(37)

Rezime

Recepcija rimskog prava je preuzimanje (recipiranje) rimskog prava i njegovo korišćenje kao pozitivnog (važećeg) prava u Evropi u srednjem i novom veku. Rimsko pravo je na taj način ugrađeno u same temelje modernog evropskog prava, a njegov uticaj naročito se ogledao u razvoju građanskog prava i građanskih zakona (zakonika) evropskih zemalja u 19. veku.

Rimsko pravo (ius Romanum, ius Romanorum) označava pravni poredak koji je važio u rimskoj državi od njenog osnivanja (osnivanja Rima 754. godine pre nove ere), pa sve do smrti vizantijskog (istočno-rimskog) cara Justinijana I 565. godine nove ere. Justinijanova kodifikacija - Corpus Iuris Civilis, zbornik koji je objavljen između 529. i 534. godine predstavlja završnu fazu u razvoju rimskog prava.

U novom veku (negde pre, a negde kasnije) recipirano rimsko pravo prestalo je da važi kao pozitivno pravo u Evropi, a zamenile su ga građanske kodifikacije (građanski zakonici): u Francuskoj, u vreme Napoleona - Code Civile (Građanski zakonik) donet 1804, u Austriji Opšti građanski zakonik iz 1811, a u Nemačkoj jedinstveni Građanski zakonik iz 1896. godine. U Kneževini Srbiji prvi Građanski zakonik donet je 1844. godine.

Ključne reči: *rimsko pravo, pravnici, recepcija, kodifikacija, zakonik, zakoni, građansko pravo*

JEL: K15

¹ Redovni profesor, Visoka škola za menadžment i ekonomiju Kragujevac, Karađorđeva 52, e-mail: zoricmirjanamira@gmail.com

² Docent, Visoka škola EPOHA Beograd, Mileševska 40a, e-mail: mzupljanic@gmail.com

Uvod

Smatra se da su rimski pravници klasičnog perioda, odnosno pravnici koji su se bavili rimskim klasičnim pravom u starom veku, postavili temelje pravne nauke. Njihovo delo nastavili su glosatori i postglosatori u srednjem veku, italijanski pravnici koji su rimsko pravo proučavali i tumačili na osnovu Justinijanovog zbornika *Corpus iuris civilis*, nastalog u Vizantiji u 6. veku naše ere. Primat u proučavanju rimskog prava preuzimaju potom francuski pravnici kasnog srednjeg veka, a zatim, holandski i nemački pravnici, počev od 16. veka pa nadalje. Veliki značaj za izučavanje prava i njegov razvoj imale su pravne škole koje su u Evropi nastale pod uticajem humanizma i renesanse. Među njima se ističu: Škole glosatora i postglosatora; Francuska istorijska škola (Škola elegantne jurisprudencije) koja je insistirala na originalnim tekstovima i čistim izvorima, odbacujući tumačenja glosatora i postglosatora (Stanojević, Antić, 2004) (škola je objavila i autentično izdanje Justinijanove kodifikacije); Škola prirodnog prava u Holandiji, pod čijim su uticajem nastali zakonici u Bavarskoj, Pruskoj, Austriji, Francuskoj i Nemačkoj, a kao reakcija na ovu školu nastala je i Nemačka istorijska škola.

U zborniku *Corpus iuris civilis* kodifikovana je celokupna pravna zaostavština klasičnog rimskog perioda i na taj način u originalnom obliku sačuvana su najznačajnija dostignuća pravne teorije rimskih pravnika pomenutog perioda. U svojoj viševekovnoj istoriji Rimljani su ustanovili originalna pravila, pravnu terminologiju i pravne institute koji ni posle mnogih vekova nisu izgubili svoju upotrebnu vrednost i do današnjih dana su ostali na snazi, naravno, uz odgovarajuću nadogradnju i prilagođavanje potrebama novog vremena. Na temelju rimskog prava izgrađeni su pravni pojmovi, norme, pravila i kategorije pravnih instituta od značaja za celokupan pravni sistem, kao i različite oblasti koje je prihvatila savremena praksa i pravna nauka ne samo u Evropi, već i u svetu. Rimsko pravo će tako od 12. veka postati sastavni deo evropskog obrazovnog sistema. (Stanković, 2017)

U vreme kada je osnovan prvi univerzitet u Evropi, u Bolonji 1119. godine, jedan od njegovih profesora (Irnerije) usmerio je delatnost ovog univerziteta na izučavanje rimskog prava. Za to su postojale određeni istorijski razlozi (okolnosti), ali je činjenica da je Bolonja postala centar odakle će se rimsko pravo (i njegovo izučavanje) proširiti po čitavoj Evropi. Prvi univerziteti pravne studije su temeljili na Justinijanovoj kodifikaciji rimskog prava - *Corpus Iuris Civilis*, zborniku koji će u Evropi postati sinonim za pravo. Irnerije i njegovi naslednici su, proučavajući tekst Justinijanovih zbornika, upisivali na marginama ili između redova svoje beleške – glose, po kojima su nazvani - glosatorima. Ove beleške su vremenom sve više zalazile u pravna pitanja, pretvarajući se u svojevrstan komentar Justinijanove kodifikacije. Njihovo tumačenje pojedinih problema u izvorima, sposobnost za uopštavanje, razgraničavanje i povezivanje pojmova, težnja ka sistematičnosti -

osobine koje su nedostajale rimskim pravnicima – predstavljali su doprinos razvoju modernog pravnog metoda.(Stefanović, 2018)

Glosatori su poznati kao začetnici, utemeljitelji pravnog (normativnog) metoda. Nije ih zanimala (pravna) praksa, samim tim ni pravo koje se primenjivalo u evropskim zemljama njihovog perioda. Oni su dogmatski pristupali Justinijanovoj kodifikaciji, doživljavajući je kao *ratio scripta* (pisani razum), kao dogmu koju samo treba pravilno razumeti uz pomoć logičkih instrumenata, zapostavljajući na taj način istorijsku dimenziju Justinijanove kodifikacije. Međutim, njihovi brojni učenici su svoju karijeru po završetku studija često nastavljali kao pravnici u institucijama i gradovima, primenjujući u praksi znanja stečena u Bolonji i na ostalim univerzitetima u severnoj Italiji iz oblasti rimskog prava, pre svega rešenja koja je nudila Justinijanova kodifikacija.(Stanković & Vladetić, 2018) U tom smislu, otišlo se i korak dalje: rimsko pravo je dopunjavano običajnim (pa i kanonskim) pravom i prilagođavano novim uslovima i potrebama njegovih korisnika. Za razliku od njegove posredne primene koja se odvijala pod uticajem školovanih pravnika, u Nemačkoj se rimsko pravo neposredno primenjivalo na temelju naredbe samog vladara. Tako se recipirano (preuzeto) rimsko pravo upotrebljavalo kao pozitivno, opšte pravo (*ius commune*) gotovo u čitavoj Evropi u srednjem veku i početkom modernog razdoblja. Pravnici koji su proučavali rimsko pravo nazivali su se kameralistima ili pandektistima, a pravo koje je u tom procesu stvarano još i - pandektnim pravom. To je bio naziv za opšte pravo koji je potekao od Justinijanove kodifikacije klasičnog rimskog prava *Digesta seu Pandectae*.

Na taj način otpočeo je proces prihvatanja (receptije) rimskog prava, najpre u Italiji, a zatim i u drugim zemljama Evrope. Vremenom će izučavanje rimske pravne nauke početi da oblikuje i evropsku pravnu praksu, a ova je, opet, davala nove impulse i podsticaje univerzitetskoj nastavi iz ove oblasti. Razvoj evropskog društva, privrede i kulture u novom veku menjao je važeće (pozitivno) pravo koje se temeljilo na iskustvima rimskog prava, postavljao je nove zahteve pred pravni obrazovni sistem, pred razvoj pravne teorije i nudio nove naučne izazove. Rimsko pravo će u tim okvirima, negde pre a negde kasnije, izgubiti ekskluzivnu ulogu jedinog „učenog prava“, ali se i danas smatra nezaobilaznim delom univerzitetske nastave ne samo u Evropi, već i u svetu.

Corpus iuris civilis

Komisija koju je Justinijan imenovao 528. godine, sa zadatkom da prikupi i kodifikuje celokupnu pravnu zaostavštinu klasičnog rimskog perioda, obavila je posao za relativno kratko vreme i zbornik je objavljen 529. godine pod nazivom *Codex Iustinianus* - Justinijanova kodifikacija. Sastoji se od pet delova - *Codex Iustinianus*, *Digestae*, *Institutiones*, *Codex repetitae praelectionis* i *Novelae*.

Digeste (lat. *Digestae*), ili *Pandectae* (grč. – sveobuhvatna knjiga, enciklopedija) su najvažniji izvor o rimskom pravu, a čine ih zbornici (ukupno 50 knjiga) u kojima su u sažetoj formi dati najznačajniji tekstovi rimskog prava klasičnog perioda. U njima su sublimirana sva dostignuća klasične pravne nauke. Zbornici sadrže zapise i mišljenja 39 rimskih pravnika o raznim pitanjima. (Bardžić, Đurić, & Mrdić, 2017; Perović, 2017)

Novele predstavljaju takođe važan deo Justinijanove kodifikacije. Njima su obuhvaćene reforme koje je Justinijan izvršio u porodičnom i naslednom pravu, ali se veliki broj novela odnosio i na javno i crkveno pravo. Pisane su starogrčkim jezikom, a iz njihovog sadržaja može se zaključiti da su bile prilagođene i usmerene ka potrebama vremena u kojem su nastale.

Novo oživljavanje rimskog prava, preko recepcije Justinijanove kodifikacije kao njegovog jedinog izvora, otpočelo je u Italiji u ranom srednjem veku. Ova zemlja će biti i prvo središte njegovog proučavanja, recipiranja i daljeg razvoja u čitavoj Evropi. U 16. veku, sa pojavom humanizma, vodeću ulogu u tom smislu preuzela je Francuska; u 17. veku došao je red na Holandiju da dâ svoj doprinos razvoju pravne nauke, a u 19. veku novi pomaci u tom smislu ostvareni su u Nemačkoj. U svakom od pomenutih razdoblja naglasak je bio na nekom drugom aspektu izučavanja i korišćenja rimskog prava. (Stein, 2007)

Recepcija rimskog prava

Posle rušenja Zapadnog rimskog carstva (476. godine), njegov istočni deo opstaje pod nazivom Istočno rimsko carstvo, ili Vizantija, nastavljajući državotvornu tradiciju nekada moćnog Rimskog carstva gotovo još punih hiljadu godina (do pada Carigrada 1453. godine). Veliki procvat Vizantija će doživeti u 6. veku zahvaljujući temeljnim reformama cara Justinijana I koje su obuhvatile i oblast prava. Podstaknut idejom da obnovi i reafirmiše najveće domete rimskog prava klasičnog perioda i ugradi ih u temelje države na čijem je čelu bio, Justinijan je 528. godine imenovao komisiju koja je imala zadatak da od postojećih pravnih kodeksa i novela koji su u to vreme bili u upotrebi sastavi novi zbornik carskih konstitucija. Tako je nastala Justinijanova kodifikacija - *Corpus iuris civilis*, zbornik zakona koji će se primenjivati ne samo u Vizantiji Justinijanovog i kasnijeg perioda, već će poslužiti i kao osnova za recepciju rimskog prava u zemljama zapadne i centralne Evrope u srednjem i novom veku. (Bujuklić, 2018)

U vreme dok je Vizantija u civilizacijskom smislu nastavljala da održava kontinuitet Rimskog carstva, u njegovom zapadnom delu, gde su u ranom srednjem veku nikle germanske „varvarske“ kraljevine, naizgled je prekinut svaki kontinuitet s Rimom, a antička civilizacija pretrpela je na ovom prostoru potpuni slom. Međutim, zahvaljujući novonastalim okolnostima stvorili su se uslovi da se

zapadnoevropsko srednjovekovno društvo vrati rimskom pravu i otpočne njegovu primenu u državama koje su se rađale na temeljima antičkog rimskog carstva.

Novi, feudalni društveno-ekonomski odnosi koji su iznedrili privilegovane društvene subjekte – vladare, feudalnu i crkvenu hijerarhiju, autonomne i razvijene gradove, a u njima građansku klasu koja će dati novi impuls civilizacijskom razvoju evropskog društva, zahtevali su u pravnom smislu uređene društvene odnose koji se nisu mogli oslanjati samo na zatečeno običajno pravo. Za razvoj privrede, trgovine i robnog prometa, posebno gradova, bio je neophodan uređeni pravni sistem koji će regulisati te odnose, zaštititi privatno vlasništvo, omogućiti funkcionisanje države i svih njenih subjekata, garantovati slobodu ugovaranja i urediti pravo nasleđivanja. U takvim uslovima, od kraja 11. veka rimsko pravo dobija sve više na značaju u pravnom životu zapadne, a potom i srednje Evrope. Ključnu ulogu u tome imale su srednjovekovne italijanske pravne škole (glosatora i postglosatora), koje su pravila rimskog prava sadržana u Justinijanovoj kodifikaciji (*Corpus iuris civilis*) povezivale s kanonskim (crkvenim) i običajnim pravom, prilagođavajući ih potrebama ondašnjeg života i pravne prakse. Na taj način postupno je oblikovano *ius commune* – opšte pravo koje će se u srednjem veku i na početku modernog razdoblja primenjivati gotovo u čitavoj Evropi.

Na postavkama rimskog prava vekovima su obrazovani naraštaji studenata koji su ga potom, kao vodeći pravници, primenjivali u svojim zemljama i u hijerarhiji Katoličke crkve. Korišćenje recipiranog rimskog prava, kao opšteg prava, već je u srednjem veku bilo prošireno na gotovo sve zemlje zapadne i srednje Evrope. Izuzetak su bile Mletačka Republika, koja je nastojala da istakne suverenost i autonomnost sopstvenog pravnog sistema, te Engleska, gde je Mertonskim statutom iz 1236. godine recepcija rimskog prava bila izričito zabranjena, pa je ta zemlja ostala izvan evropsko-kontinentalnog kruga prava. Recepcije nije bilo ni u Skandinaviji, niti u pravoslavnim zemljama. Ipak, i u ovim sredinama pravna praksa je ponekad posezala za rešenjima i terminologijom recipiranog rimskog prava.(Slavnić, 2008; Stefanović, 2018)

Veliki podsticaj u razvoju evropskog društva u poznom srednjem veku dali su renesansa i humanizam, najavljujući povratak antičkim, grčkim i rimskim uzorima i idejama, pre svega na polju kulture i umetnosti, ali i prava. Renesansa i humanizam neosporno su dali novi impuls recepciji rimskog prava, upravo zahvaljujući svojom vezanošću za klasične antičke vrednosti kojima je pripadalo i rimsko pravo.

Recepcija rimskog prava u srednjovekovnim evropskim državama bila je postepena, posredna i neposredna. U tom smislu naročito se ističu Nemačka i Španija. Recepcija je u ondašnjim uslovima bila od višestrukog značaja:

omogućavala je da se na velikom geografskom prostoru obavlja pravni saobraćaj po istim normama za podanike različitih država, što je bilo preduslov za njihovo ekonomsko povezivanje; u većini zemalja rimsko pravo je dalo pravni okvir za uređenje odnosa kojima lokalno običajno pravo nije bilo doraslo; ona je stvorila zajednicu pravnika koji su bili osposobljeni da deluju u različitim sredinama; omogućila je da pravo postane intelektualna disciplina koja prati opšti razvoj ljudske misli i, zahvaljujući recepciji, nastao je kontinentalno-evropski pravni krug, skup pravnih sistema koje povezuju zajedničke karakteristike, posebno kada je reč o ulozi teorije u izgradnji prava.

Ako se pod recepcijom rimskog prava podrazumeva njegovo preuzimanje u evropskim zemljama srednjeg veka, u slučaju Italije i južne Francuske ovaj termin se ne može smatrati u potpunosti adekvatnim. Naime, kako su ove države-oblasti predstavljale deo starog Rimskog carstva, u njima se rimsko pravo i dalje smatralo važećim, jer je bilo njihovo „nacionalno“ pravo, pa se samim tim u kontinuitetu primenjivalo i u novim društvenim uslovima. Recepcija se u takvim uslovima ostvarivala po principu *via facti* (sama po sebi) – bez ikakve intervencije države, praktičnim delovanjem na terenu pravnika obrazovanih na rimskom pravu.

Važnu ulogu u recepciji rimskog prava odigrali su nemački carevi, koji su se kao poglavari Svetog Rimskog Carstva smatrali naslednicima rimskih imperatora. Tako je 1495. godine car Maksimilijan I odlučio da se osnuje Vrhovni komorni sud (*Reichskammergericht*) sa zadatkom da primenjuje rimsko pravo kao opšte pravo (*gemeines Recht*), čime je ostvarena recepcija dobila i službenu potvrdu na ogromnom području ovog carstva koje je pokrivalo čitavu centralnu Evropu.

Formalno, proces recepcije rimskog prava, nakon vekova njegovog kontinuiranog trajanja, bio je okončan u većini evropskih zemalja donošenjem građanskih zakonika tokom 19. i 20. veka. U čitavom ovom razdoblju, tradicija rimskog prava ostala je vitalna zahvaljujući nemačkoj pandektističkoj (istorijskoj pravnoj) školi koja je uticala na zakonodavstvo, doktrinu i praksu privatnog prava u nizu evropskih zemalja u drugoj polovini 19. i u 20. veku.

Nauka o rimskom pravu

Vraćanje antičkim izvorima dalo je novi podsticaj izučavanju i recepciji rimskog prava, u čemu su veliki značaj imale pravne škole koje su u Evropi nastale upravo pod uticajem humanizma i renesanse. One su se bavile proučavanjem, interpretacijom i tumačenjem klasičnog rimskog prava, doprinoseći na taj način ne samo njegovoj recepciji, već i razvoju nauke o rimskom pravu. Među njima naročito su se isticala: 1. Škola glosatora; 2. Škola postglosatora; 3. Škola elegantne jurisprudencije; 4. Škola prirodnog prava i 5. Nemačka istorijska škola.

Škola glosatora

Zasluga za početak sistematskog izučavanja prava u srednjem veku, pre svega rimskog prava, kao i za jedno od prvih naučnih određenja Justinijanove kodifikacije nalazimo u školi glosatora u Bolonji. Za osnivača škole glosatora uzima se Irnerius, koji je bio profesor na Univerzitetu u Bolonji na predmetu rimsko pravo i koji je prvi počeo da proučava i komentariše *Digeste*.(Marković, 2018)

Škola glosatora je dobila ime po glosama – beleškama, koje su njeni predstavnici ispisivali proučavajući Justinijanovu kodifikaciju. Ovo je bila jedna od prvih škola koja se bavila recepcijom rimskog prava i čiji se rad sastojao u proučavanju rimskog prava onako kako je ono interpretirano u Justinijanovoj kodifikaciji. Kada posmatramo ovaj pravac učenja, Justinijanova kodifikacija se može smatrati izvorom za koji nije bilo potrebe za dodatnim komentarima, odnosno za nju se smatralo da je knjiga koje nema komentara, bez pogovora. Ona je imala poseban značaj kao i svoju originalnu vrednost što se može u nekom delu poistovetiti sa odnosom koji u današnje vreme ima sveto pismo za kanonske vernike hrišćanstva.

Ako posmatramo ovaj pravac, možemo doći do zaključka da se Justinijanova kodifikacija i poštovanje koje je ona izazivala među naučnicima iz oblasti prava u to vreme bila na visokom nivou. Ovo je u toliko značajnije, jer se glosatori smatraju pravnicima koji su svoje beleške upisivali između redova (*glossa interlinearis*) odnosno uz na krajevima teksta uz margine (*glossa marginalis*) Proučavanje u ovoj školi bilo je pragmatično, kazuističko, fragmentarno, antiistorijsko i dogmatsko.(Kurtović, Ranđelović, 2010)

Može se smatrati da su novi pojmovi u ovom pravnom učenju nastajali iz pogrešnog čitanja latinskih originalnih tekstova, što će se ispostaviti da se u kasnijem vremenu visoko kotiralo među pravnicima i od čega je pravna nauka imala velike koristi. Primera radi VII vek ima poseban značaj za pravnu nauku, jer se tada prvi put uvodi termin „pozitivno pravo“, što danas ima izuzetan značaj, a njegov nastanak se vezuje za pogrešno tumačenje termina *ius positium*. Za tumačenje Justinijanove kodifikacije u izvodima imalo je nužni karakter, jer nije bilo drugog načina da se prisvoje određeni termini rimskog prava, što se u ovom periodu može smatrati i zadovoljavajućim.

Zasluga glosatorske pravne škole mišljenjana je u tome što ona prva daje smer razvoju nove naučne discipline odnosno pristupa izučavanju rimskog prava, što se održalo i do današnjice.

Škola postglosatora

Naredni pravac izučavanja rimskog prava koji se pojavio krajem XIII. veka prenosi se na postglosatore. Jedan od njegovih glavnih predstavnika profesor Bartolus poznat je i po tome što se smatra začetnikom međunarodnog privatnog prava.

Predstavnici ove škole imali su drugačiji pristup u proučavanju rimskog prava od glosatora. (Ilić, 2015) Oni su nastavili sa razvojem pravne teorije rimskog prava, pri čemu su napustili određene pravne tekovine koje su negovali glosatori, a za šta je služila Justinijanova kodifikacija. Ovaj pravac se najviše razvijao u pravcu primene pravnih normi u realnom svetu. Često su, u tom smislu, davali stručna mišljenja o pojedinim pravnim problemima, doprinoseći na taj način razvoju pravne prakse. Osim toga, postglosatori su rimsko pravo nadograđivali pravnim teorijama kanonskog i germanskog prava, što je bio preduslov za recepciju rimskog prava i njegovo prevođenje u opšte pravo, naziv koji je dominirao u srednjem veku. Takođe, vršili su upoređivanje rimskog prava sa važećim lokalnim pravom, sa gradskim statutima i feudalnim običajima.

Zahvaljujući postglosatorskom proučavanju rimskog prava i njihovoj slobodi koju su iskazivali prilikom tumačenja Justinijanove kodifikacije, sve pravne izreke i definicije, tadašnjeg doba i pripisujemo Rimljanima, upravo iz njihove težnje da prošire uticaj rimskog prava i odgovore potrebama tadašnjeg društva. Njihovoj usmerenosti ka praksi, u većem intenzitetu nego glosatori, svedoči činjenica da se rimsko pravo počinje učiti i van teritorije Italije i pristupa se afirmisanju predašnjih nedoumica rimskih pravika, odnosno, pribegava se uopštavanju i pronalaženju pravila iz pojedinih rešenja. Taj takozvani „italijanski metod“ (*mos italicus*) kako je zaživeo u Evropi, činili su dogmatizam i odsustvo istorijsko-kritičkog odnosa prema rimskom pravu (Milošević 2010).

Škola elegantne jurisprudencije

Dokazano je, da svaki sistem ima svoje vreme, prostor i perspektivu gledanja. U to vreme, Francuska predstavlja epicentar spajanja nauke i umetnosti i kamen temeljac „elegantnoj pravnoj školi“ iliti „školi elegantne jurisprudencije“ koju rađa 16. vek na Univerzitetu u Buržu, pod okriljem humanizma i renesanse. (Vuletić, 2015) U potrazi za izvornim rimskim pravom, nezavisno od postglosatorskih i glosatorskih proučavanja i izuzimanja i degradacije njihovih stavova, uspostavljen je novi pristup i nova perspektiva gledanja u proučavanju rimskog prava. Grčki i latinski jezik, kao podrazumevani, sastavani deo humanističkog obrazovanja, antička kultura i civilizacija, su bili predispozicija tom pristupu, pa se do izvornih tekstova u Digestama dolazi putem Carigrada, gde otkrivaju prve interpolacije (umetanja) i drugu istorijski slojevitost. (Hanson, 2018) Predstavnicima škole elegantne jurisprudencije istorija predstavlja pomoćno i osnovno sredstvo kojom sistematski proučavaju u celini, pojavu, kakva je pravo. Otuda i naziv „stara istorijska škola“ i isticanje diferentnosti u odnosu na školu nastalu u 19. veku. (Sič, 2015) Pravna istorija i nauka o rimskom pravu nastaje njihovim upornim analizama stila i jezika dokumenata, autentičnosti rukopisa, pa je ovaj metod, nazvan *mos gallicus* („galski“ francuski metod).

Škola prirodnog prava

Iako je „opšte pravo“ svakako prilagodljivije potrebama društva, praksa nije uspela u potpunosti da izdejsstvuje primenu rimskog prava. Nasuprot „školi elegantne jurisprudencije“, nastaje „škola prirodnog prava“, koja je imala veliki uticaj na razvoj građanskog prava i postala univerzitetski prihvaćena i vladajuća krajem 17. i početkom 18. veka. (Ke, 2018) Njen osnivač Hugo Grocij, ostaje zapamćen kao zastupnik ideje o prirodnom pravu i do 19.veka uživa veliki notabilitet. Predstavnici ove škole, prirodno pravo posmatraju kao skup normi, razumom saznate i kao takve saglasne ljudskoj prirodi i njenom okruženju, pa rešenja konkretnih situacija su iznedrena iz najopštijih umnih načela. Mnogi pravni običaji, sklopljeni u jedinstven sistem, stvorili su ideju o univerzalnom i nepromenljivom prirodnom pravu koje poput geometrijskog aksioma, postoji uvek i svuda. Ideje ove škole su ostale kao temelj pravnoj državi, ljudskim pravima i demokratiji, naročito idejom o društvenom ugovoru, kojom se građanima kao stvaraocima države izražava pristanak na određeno ograničenje slobode pod uslovom da im država i garantuje i obezbedi zaštitu njihovih ljudskih prava (Cvetković-Đorđević, 2015). Njihova jednakost, privatna svojina, lična sloboda, su vrednosti osnovne vrednosti koje se ističu i nalažu u shvatanju prirodnog prava. Legitimnost pozitivnog prava se procenjuje na osnovama prirodnog prava i ono se kodifikacijom dovodi u saglasnost sa prirodnim pravom i na taj način se obezbeđuje hirarhija u uređenom pravnom sistemu. najpoznatije kodifikacije građanskog prava, nastale pod uticajem ovog prava su iz 1804. francuski Građanski zakonik (Code civil ili Napoleonov kodeks) i austrijski iz 1811. Opšti građanski zakonik (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch).

Istorijska škola

Mnogi mislioci i teoretičari koji su smatrali da je pravo istorijski proizvod i izraz narodnog duha, koje se razvija stihijski, spontano i u kontinuitetu, a ne proizvod razuma i volja zakonodavca, su i odgovorili ideji o prirodnom pravu, stvaranjem istorijske pravne škole, u Nemačkoj, krajem 18. i početkom 19. veka, utemeljenu romantizmom (Marković, 2008). Mnogi pravni pojmovi su izgrađeni, napredovale su i metode tumačenja i kritički nastrojani su se bavili izučavanjem izvora rimskog prava Kao protivnici kodifikacija, predstavnici ove škole, bave se izučavanjem originalnog izvora prava i orijentisani su na Justinijanovu kodifikaciju (Corpus iuris civilis), pa su stoga nazvani pandektisti. Predavanja filozofa Fichtea, profesora berlinskog univerziteta, i profesora rimskog prava u Berlinu, Karla Fridriha von Savinji, nemačkog pravnika francuskog porekla, predstavljala su teorijsku podlogu kojom se služila ova škola, pa tek sa Nemačkim građanskim zakonikom

1900godine, rimsko pravo i u nemačkoj postaje isključivo istorijska disciplina. Iako je ostao bezuspešan pokušaj u njihovoj težnji da stvore nemačko pravo, započeli su eru modernog pristupa izučavanju istorije i njenom formiranju kao posebne naučne discipline.

Zaključak

Odgovarajući potrebama društva, rimska država stvara rimsko pravo, koje čini njen pravni poredak skoro 13 vekova i koje primarno vezujemo za njene početke od 754. godine p.n.e. do cara Justinijana (527-565 god. p.n.e.).

Proširena svest o značaju rimskog prava, dovodi do njegove recepcije, primene u praksi i celokupnom izučavanju, već u 11 veku od strane Zapadne Evrope. To je doprinelo održavanju kontinuiteta u proučavanju rimskog prava, kao temelju prava kontinentalne evrope. Tek sa uspostavljenjem društveno-ekonomskih odnosa zasnovanih na robnonovčanoj privredi i privatnoj svojini, moglo se pristupiti normativnoj recepciji rimskog prava u određenom sistemu. Svavako, danas je primetan uticaj rimskog prava, osim modernih pravnih kodfikaija i na privatno pravo zemalja kontinentalne Evrope u kom se ogleda njegov položaj kao sastavni deo zakonodavstva. Raznolikost perspektiva svake od škola, je i postavila njihovo mesto u recepciji rimskog prava i njihovim prilagođavanjem stavova i promenljivošću, su uspeli da održe tu kontinuiranost u izučavanju rimskog prava i njegovu zastupljenost do danas.

Literatura

1. Bardžić, Ž., Đurić, D., & Mrdić, U. (2017). Pravno-politička struktura Demokratske Republike Kongo. *Oditor - časopis za Menadžment, finansije i pravo*, 3(1), 52-69.
2. Bujuklić, Ž. (2018). Rimsko pravo u doktorskim tezama Nikole Krstića iz 1854. godine. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 66(3), 31-56.
3. Cvetković-Đorđević, V. (2015). Datio kao pretpostavka primene kondikcije u rimskom pravu. *Teme*, 39(4), 1341-1358.
4. Kurtović R., Ranđelović D., (2010) Recepcija rimskog prava i njegov uticaj na građansko pravo zemalja kontinentalne Evrope, *Pravne teme*, 3(5), str. 137-149.
5. Ilić, V. (2015). Recepcija dva rimska edikta u Srpski građanski zakonik. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 87(4), 195-206.
6. Ke, X. (2018) The pragmatic turn in law: Inference and interpretation in legal discourse, *Journal of Pragmatics*, 135(10), pp. 1-3.
7. Milošević M., *Rimsko pravo*, Beograd, 2010.
8. Marković, S. D. (2018). Kazna beščašća u rimskom pravu. *Civitas*, 8(2), 144-159.

9. Marković S., Opšta istorija prava I, Podgorica, 2008.
10. Perović, M. (2017). Novacija kao način prestanka obligacija. Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 65(3), 167-187.
11. Slavnić LJ., *Istorija pravnih institucija*, Privredna akademija, Novi Sad, 2008.
12. Stanković, E., & Vladetić, S. (2018). Univerzalnost pravila rimskog prava vezanih za institut službenosti. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, 57(79), 387-396.
13. Stanković, M. (2017). Regulisanje ugovora o građenju u nekim zemljama Evropske unije. Pravo - teorija i praksa, 34(10-12), 49-58.
14. Sič, M. I. (2015). Javnopravna pravila regulisanja vodovoda i snabdevanja vodom u starom Rimu. Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad, 49(3), 1081-1096.
15. Stanojević O., *Rimsko pravo*, Beograd, 2004.
16. Stojanović D., Antić O., *Uvod u građansko pravo*, Beograd, 2004.
17. Stefanović, N. (2018). Koncept svojine u rimskom pravu. Pravo - teorija i praksa, 35(4-6), 17-29.
18. Stefanović, N. (2018). Originarno sticanje svojine u rimskom pravu. Pravo - teorija i praksa, 35(10-12), 46-58.
19. Hanson J. (2018) Precautionary Principle: Current Understandings in Law and Society, *Encyclopedia of the Anthropocene*, 4, pp. 361-366
20. Vuletić, V. (2015). Pretor ne štiti kukavice - o dvostrukom karakteru prinude u rimskom i savremenom domaćem pravu. Teme, 39(2), 445-466.

RECEPTION OF ROMAN LAW

Mirjana Zorić³, Milica Župljanić⁴

Abstract

The reception of Roman law is the acquisition (reciprocation) of Roman law and its use as a positive (valid) right in Europe in the Middle Ages and the New Century. This is a unique case in history, that the legal system of a civilization applies beyond its borders and after its collapse. Roman law was thus embedded in the very foundations of modern European law, and its influence was particularly reflected

³ Mirjana Zoric, Ph.D., Full professor, Faculty of management and economy, Kragujevac, Street Karadorđeva 52, e-mail: zoricmirjanamira@gmail.com

⁴ Milica Zupljanic, Ph.D., Assistant professor, Faculty EPOHA, Belgrade, Street Mileševska 40a, e-mail: mzupljanic@gmail.com

in the development of civil law and civil laws of European countries in the 19th century.

Roman law (ius Romanum, ius Romanorum) signifies the legal order that existed in the Roman state since its foundation (the founding of Rome in 754 BC) until the death of the Byzantine Emperor (Eastern Roman Emperor) Justinian I in 565 AD . Justinian's codification - Corpus Iuris Civilis, a collection that was published between 529 and 534, in which all the creations and achievements of the Roman legal theory of the classical period (Roman "classical law") were collected and preserved, is the final stage in the development of the Roman rights. In the new century (somewhat sooner rather than later), reciprocated Roman law ceased to be a positive law in Europe, and it was replaced by civil codifications (civil codes): in France, in the time of Napoleon - Code Civile (Civil Code) made 1804 , in Austria, the General Civil Code of 1811, and in Germany the unique Civil Code of 1896. In the Principality of Serbia the first Civil Code was passed in 1844.

Key words: *Roman law, lawyers, reception, codification, code, laws, civil law*
JEL: *K15*

Datum dolaska (Date received): 10.02.2019.

Datum prihvatanja (Date accepted): 03.04.2019.